

IJzertijd in het Leijdal:

Wonen en werken aan de boorden van een kabbelende beek

Johan Hendriks en Frans van Nuenen*

Het oorspronggebied van de Leij ligt op de hooggelegen voedselarme gronden van Noord-België tussen Weelde en Ravels. Bronnen zoekt men ter tevergeefs. De kleine beekjes krijgen er hun water door gestadig neervallende regen. Pas na samenvloeiing van deze stroompjes in een grotere beek is er sprake van de Leij. Het stroomgebied van de Leij eindigt juist ten oosten van Oisterwijk. De Leijdal is ten minste sedert de bronstijd (ca. 1700 v. Chr.) regelmatig bewoond geweest. De vele grafheuvelgroepen tussen Ravels en Goirle zijn daar de stille getuigen van. Onlangs werden nieuwe sporen uit de ijzertijd (vanaf ca. 700 v. Chr.) gevonden.

De oudere vondsten uit de ijzertijd in het stadsgewest Tilburg werden kort geleden door Van Dooren (1984) op een rijtje gezet, in navolging van het overzicht van Beex (1977).

De vroegste vondst uit deze periode betreft een grafveld uit de late bronstijd/vroege ijzertijd aan het Hoogeind te Goirle. Bij het onderzoek werden twee typen grafmonumenten blootgelegd: ronde kringgreppels en door lange parallelle greppels omsloten percelen (3,5 × 60 meter). Op basis van het gevonden aardewerk en C14-dateringen wordt dit grafveld op 900 voor Chr. gedateerd. De lange greppels werden 'type Goirle' gedoopt en hebben te maken met het begrafenisritueel. De overige vindplaatsen leverden veel scherven van urnen op die in de vroege en midden-ijzertijd zijn te dateren. Het gaat voornamelijk om losse vondsten. Gericht onderzoek werd zelden uitgevoerd. Bij sommige waarnemingen werd duidelijk dat men te maken

had met resten van pottenbakkers-activiteiten. Door het ontbreken van grondsporen is niet altijd duidelijk of het om nederzettingenresten dan wel begravingen gaat. Ook een nauwkeurige datering is vanwege het incidentele karakter van sommige vondsten een hachelijke zaak.

De ligging van vele vindplaatsen bijeen, op de randen van twee beekdalen, was voor de AWN-afdeling Midden-Brabant de aanleiding om graafwerkzaamheden in deze regio nauwkeurig te volgen.

Onderzoek door de AWN-afdeling

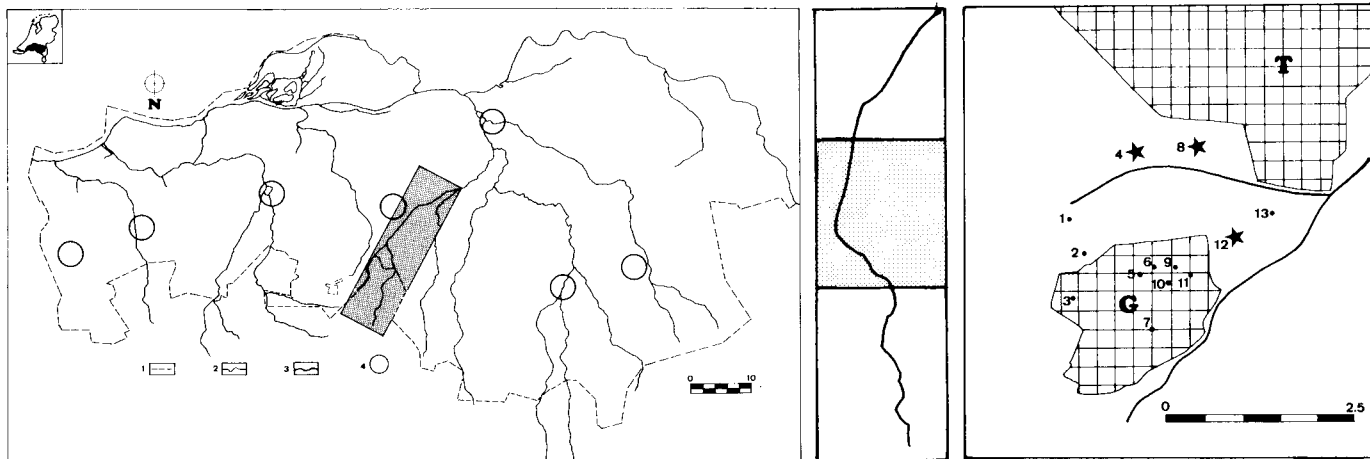
In het midden-Leijdal werd meerjarig archeologisch onderzoek uitgevoerd bij de nieuwbouw van de Groote Akkers te Goirle, werden waarnemingen verricht op het industrieterrein Het Laar en werden veldverkenningen gedaan op een akker aan de Stappegoorweg, beide te Tilburg. In omgekeerde volgorde worden deze projecten hier nader besproken.

Een gedeelte van de akker aan de Stappegoorweg werd van zijn humeuze bovenlaag ontdaan ten behoeve van de Tilburgse plantsoendienst. Daarna werd hij gebruikt voor de verbouw van maïs. Bij het ploegen werden regelmatig scherven uit de ijzertijd gevonden. Dit aardewerk wordt gekenmerkt door een zacht baksel, een groffe magering, een soms besmeten buitenzijde en een variërende dikte van 4 tot 15 mm. Onder de vondsten bevinden zich veel rand- en bodemfragmenten. Opvallend is de vondst van een klein potje (hoogte 5 cm) met uitgeknepen lobben op de rand. Mogelijk gaat het om kinderspeelgoed.

Afb. 1 Opgraving van het grafveld aan het Hoogeind door Dr. A.E. Remouchamps, augustus 1924 (Collectie Gemeentearchief Tilburg).

*) Bestuursleden Archaeologische Werkgemeenschap voor Nederland afd. Midden-Brabant.

Afb. 2 Het bekenstelsel in Noord-Brabant. Het stroomgebied van de Leij is gearceerd (overgenomen uit de Bosatlas).

Legenda:

- 1 = provinciegrenzen
  - 2 = rivieren en beken
  - 3 = het Leijdal
  - 4 = grote plaatsen
- Schaal in km.

Afb. 3 De positie van het midden-Leijdal (gearceerd) binnen het stroomgebied van de Leij.

Afb. 4: Vindplaatsen uit de ijzertijd in het Leijdal in de omgeving van Tilburg en Goirle (waarvan de begrenzing van de stedelijke bebouwing is aangegeven).

Overzicht van eerdere vondsten (stippen) en AWN-onderzoek (sterretjes).

Zeer recentelijk werd een fragment van een glazen La Tène-armband gevonden. Dit is het eerste exemplaar dat van Tilburgse bodem bekend is. Het fragment is 4 cm lang, heeft een D-vormige doorsnede en is vervaardigd van kobaltblauwe glaspasta dat is opgelegd met een ribbel van gele glaspasta in een zigzagpatroon. Deze vondst moet in de eerste eeuw voor Chr. gedateerd worden. Over de aard van de vondsten kan zonder nader onderzoek geen uitspraak worden gedaan.

Het eerste project op het industrieterrein Het Laar betrof de nieuwbouw van Janssen Pharmaceutica. In verschillende bouwputten werden waarnemingen verricht. Naast greppels en kuilen uit de late middeleeuwen en een enkele Romeinse scherf kwamen veel sporen uit de ijzertijd aan het licht. In de lemige vulling van een negental afvalkuilen werd, naast houtskool, veel aardewerk aangetroffen. In de nabijheid van deze afvalkuilen werden sporen van een waterput gevonden. De onderzijde van de put bevond zich 4 meter onder het maaiveld. De put was opgebouwd uit doormidden gekleefde berkestammetjes. Het grondwater had de bast geconserveerd. Deze stammetjes (negen in totaal) waren in een cirkel geplaatst met een diameter van 100 cm. Aan de onderzijde waren zij puntig bekapt. De wand van de put bestond uit vlechtwerk, dat waarschijnlijk met leem was dichtgesmeerd. Ook uit deze waterput kwam aardewerk uit de ijzertijd. Het terrein waarop de waterput was gelegen, werd door een 1 meter brede greppel omsloten. In het westprofiel was een oud oppervlak zichtbaar. Dit oude loopniveau werd door het greppelsysteem begrensd. Alles wijst erop dat hier, juist aan de noordrand van het beekdal van de Katsbogte, een nederzetting heeft gelegen uit de late ijzertijd. Paalgaten die op huizenbouw duiden werden echter niet aangetroffen. Het aangrenzende, nog niet bebouwde perceel bevat vermoedelijk de oplossing van dit mysterie.

- 1. urnenveld bij het Brem
  - 2. urn bij het Ven
  - 3. urnenveld bij het Hoogeind
  - 4. AWN-onderzoek bij het industrieterrein Het Laar
  - 5. pottenbakkersresten
  - 6. vijf dolia
  - 7. pottenbakkersresten
  - 8. AWN-veldverkenning bij de Stappegoorweg
  - 9. pottenbakkersresten Tobias Asserstraat
  - 10. smeltkroesje
  - 11. de 'Pottenakker'
  - 12. AWN-onderzoek op de 'Groote Akkers'
  - 13. urnenveld bij de Hoge Wal.
- Schaal in km.

In het najaar van 1984 werd bekend dat de gemeente Goirle in het hierboven geschetste gebied van plan was een nieuwe woonwijk te laten verrijzen: de Groote Akkers. Aangezien wij ervan overtuigd waren dat hier meerdere archeologische monumenten uit de ijzertijd te vinden zouden moeten zijn, werd besloten het volbouwen van de Groote Akkers archeologisch te volgen. Hier bestond de mogelijkheid voor het eerst bewoningssporen in situ aan te treffen. Nederzettingen uit de ijzertijd treft men o.a. aan langs de oevers van rivieren en beken. Water zorgde niet alleen voor drinkwater, maar ook voor een rijke en gevarieerde flora en fauna. Voedsel- en watervoorzieningen zijn op deze wijze vrijwel gegarandeerd. De nederzettingen liggen meestal op de helling, om zodoende gevrijwaard te zijn van sterke westenwinden. Deze situatie vinden we terug in Goirle-Noord. Ten oosten van de Groote Akkers vinden we het oude beekdal van de Leij en ten noorden ervan de Katsbogte, die in de Leij uitstroomt. De oevers van de beken vormden de vruchtbaarste plekken. Daar werd het bos gerooid, gingen men wonen en werden de eerste akkers aangelegd. Het noodonderzoek dat in 1985 bij de aanleg van de Rillaersebaan werd uitgevoerd, leverde naast een aantal middeleeuwse waterputten, een grote hoeveelheid ijzertijdscherfen op. Dat was een eerste aanwijzing dat de Groote Akkers in de ijzertijd bewoond moesten zijn geweest. In 1986 startte het systema-

Afb. 5 Overzicht van ijzertijdsporen in de bouwput bij Het Laar.

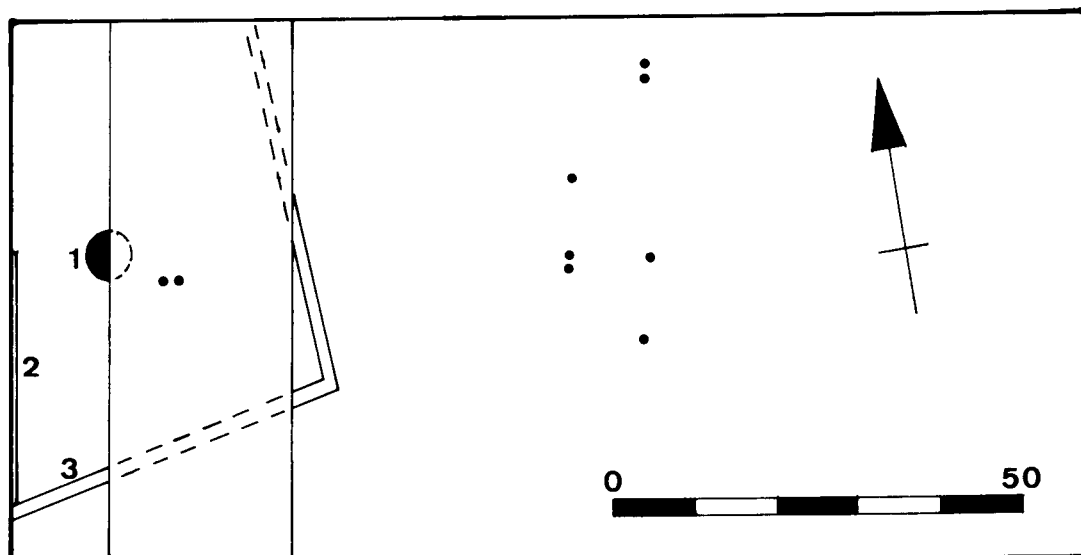
1 = waterput

2 = oude podzol

3 = greppel

Met stippen zijn de afvalkuilen aangegeven.

Schaal in meters.

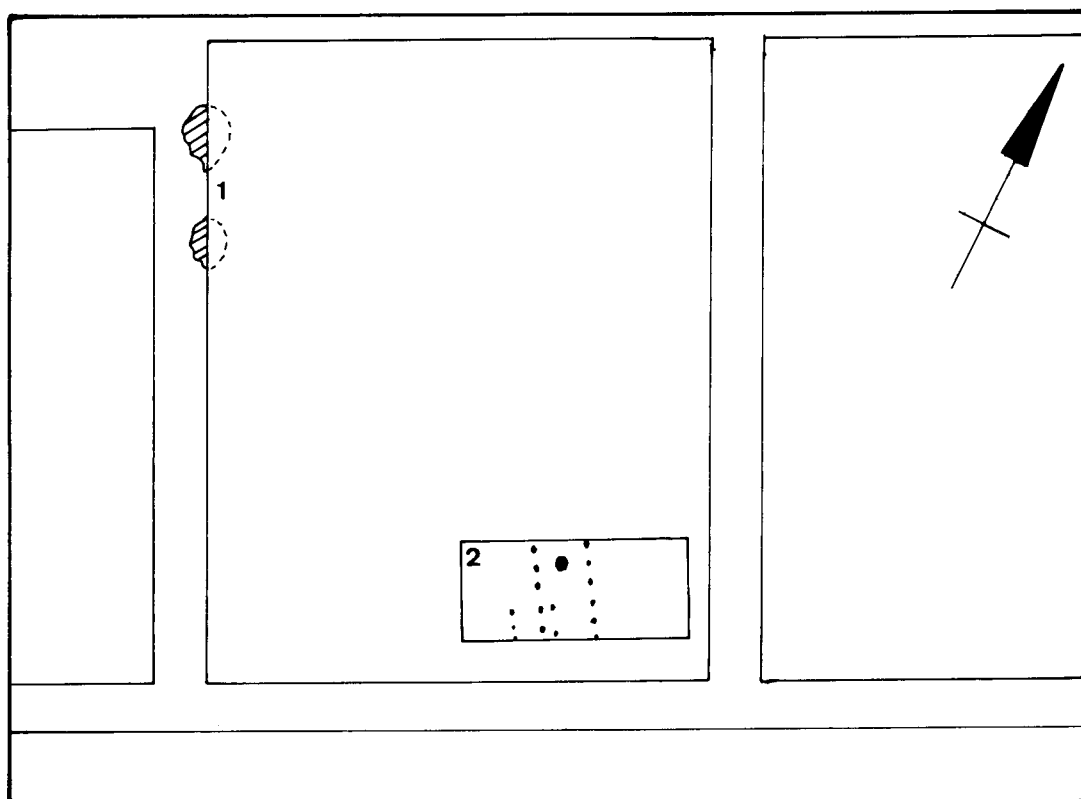
tische onderzoek aan de Guido Gezellestraat. Op een diepte van circa 150 cm werd een klein dichtgestoven poeltje aangetroffen. Hierin bevond zich veel zachtgebakken handgevormd aardewerk met een geel-oranje zanderige kleur, vaak versierd met vingertopindrukken op de rand. Ander aardewerk was zwart gepolijst en was voorzien van een zogenaamd knobbeloor. Daarnaast werd een spinklosje gevonden en mogelijke resten van een ovenrooster. Het geheel werd gedateerd in de laatste fase van de vroege ijzertijd, d.w.z. omstreeks 600 voor Christus. Deze vondst was een groot belang. Het ging hier niet om een grafinventaris, maar om gebruiks-aardewerk dat, eenmaal in onbruik geraakt,

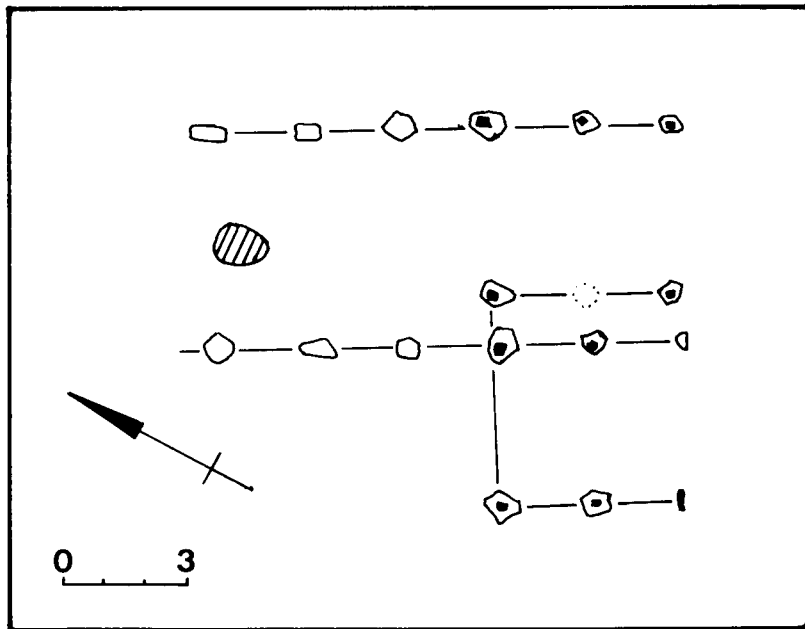
als huishoudelijk afval in een poel of kuil was terechtgekomen. Bewoningssporen konden niet ver meer zijn. Dat bleek bij het voortgezette onderzoek in 1987. Aan de Guido Gezellestraat werden de eerste sporen van gebouwen aangetroffen. Het eerste gebouw bestond uit elf paalgaten in twee rijen die 5 meter uit elkaar lagen. De onderlinge afstand tussen de paalgaten bedroeg steeds 1.50 m. De paalgaten zelf hadden een gemiddelde doorsnede van 50 cm. Midden tussen beide rijen werd een hardplek blootgelegd, gevuld met verbrande leem, houtskool en een groot aantal scherven. In het zuidwestelijk deel van de werkput kwam een zelfde soort sporen met ijzertijdaardewerk te voorschijn. De bei-

Afb. 6 Overzicht van ijzertijdsporen op de Groote Akkers.

1 = poel met ijzertijdaardewerk (1986)

2 = sporen van twee huisplattegronden in werkput 2 (1987)

Afb. 7 De overlappende plattegronden van beide huizen in werkput 2. Schaal in meters.

de configuraties overlappen elkaar gedeeltelijk. De gevonden sporen wijzen op het bestaan van twee huizen uit de ijzertijd. Een chronologisch onderscheid tussen beide huizen is nog niet te maken, doch duidelijk is dat hier ten minste tweemaal een huis werd gebouwd. Een huis kan een generatie meegaan, zodat hier ten minste vijftig jaar lang bewoning zal zijn geweest. Het aardewerk dat in 1987 werd gevonden, bestaat hoofdzakelijk uit besmeten en zwart gepolijst aardewerk. Op grond van deze overwegingen kunnen we stellen dat de ijzertijdbewoning op de Groote Akkers te plaatsen is op de overgang van vroege naar midden-ijzertijd in de periode 600 tot 450 voor Christus. Voorlopig is nu één erf gevonden met een huis, enkele afvalkuiltjes en een mogelijk schuurtje, iets verder naar het noorden. Het huis is ten minste één keer herbouwd. Deze interessante resultaten zijn natuurlijk een enorme stimulans om ook in de komende jaren het systematisch oudheidkundig bodemonderzoek op de Groote Akkers voort te zetten.

Conclusie

Uit het bovenstaande overzicht blijkt dat het gebied tussen de kernen van Tilburg en Goirle in de ijzertijd intensief bewoond moet zijn geweest. Bij de oudere vondsten gaat het voornamelijk om begraafplaatsen, die kunnen worden herkend door (lage) grafheuvels. Ook de vondst van een complete urn was snel bekend. Woonplaatsen zijn echter moeilijker te vinden: van huizen en erven resteren slechts verkleuringen in de bodem en er zijn nauwelijks complete voorwerpen te verwachten. Hierdoor zijn begraafplaatsen door incidentele graafactiviteiten makkelijk te herkennen, woonplaatsen daarentegen kunnen slechts door systematisch oudheidkundig bodemonderzoek aan het licht worden gebracht. Sporen van bewoning in de vorm van huizen en erven werden kort geleden voor het eerst aangetroffen. Nader onderzoek zal zich o.a. moeten richten op de relatie tussen nederzettingen en grafvelden.

Literatuur

- Beex, G. (1977). Sporen uit de 1Jzertijd te Goirle. *Actum Tillburgis*, 2, 58-65.
- Van Dooren, R. (1984). *Stadsgewest Tilburg in IJzertijd en Romeinse Tijd*. 2e graads scriptie oudheid Mollerinstituut. Tilburg, De Oliemeulen.
- Hendriks, J. (1986). *Goirle: Archeologen in de put aan de Rillaerse Baan*. In: Jaarverslag 1985 van de AWN-afdeling Midden-Brabant. Tilburg, pp. 65-82.
- Hendriks, J. en F. van Nuenen (1988). *Goirle: Een ijzertijdhuis 'type Goirle' en middeleeuwse sporen op de Groote Akkers*. In: Jaarverslag 1987 van de AWN-afdeling Midden-Brabant. Tilburg, pp. 36-53.
- Nuenen, F. van (1987). *Tilburg: Oppervlaktevondsten uit verschillende perioden op een ontgronde akker aan de Stappegooeweg*. In: Jaarverslag 1986 van de AWN-afdeling Midden-Brabant. Tilburg, pp. 60-63.
- Nuenen, F. van (1987). *Tilburg: Archeologische waarnemingen bij de nieuwbouw van een farmaceutische industrie bij Het Laar*. In: Jaarverslag 1986 van de AWN-afdeling Midden-Brabant. Tilburg, pp. 64-75.
- Nuenen, F. van (1987). *Goirle: Een afvalpoel uit de ijzertijd en resten van een vroegmiddeleeuwse boerderij op de Groote Akkers*. In: Jaarverslag 1986 van de AWN-afdeling Midden-Brabant. Tilburg, pp. 76-83.

Afb. 8 Enkele vondsten uit de ijzertijd.
 1 = miniatuurpotje met uitgeknepen lobben (Stappegooeweg)
 2 = fragment van een La Tène-armband (type 3B) uit de eerste eeuw voor Chr. (Stappegooeweg)
 3 = enkele kenmerkende randfragmenten van zwart gepolijst aardewerk uit de waterput (Het Laar).
 Schaal in cm.

